
Ämnesproven i grundskolans årskurs 9 och specialskolans årskurs 10

Provrapport

Religionskunskap

Provet vårterminen 2017

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Skolverket

1. Inledning

Nedan följer en provrapport för det nationella provet i religionskunskap som genomfördes våren 2017 i grundskolans årskurs 9. Rapporten är sammanställd av den grupp på Institutionen för didaktik och pedagogisk profession vid Göteborgs universitet som, på Skolverkets uppdrag, arbetar med att ta fram det nationella provet i religionskunskap.

2. Konstruktionsprocessen för provet

På ett övergripande plan konstruerades det prov som genomfördes vårterminen 2017 mot bakgrund av främst:

- styrdokumentet – Lgr 11, kursplanen för religionskunskap samt kommentarmaterial till denna,
- centralt givna direktiv från Skolverket,
- föregående års erfarenheter, bl a i form av analys av statistiska beräkningar och lärarenkäter,
- resultat från och analys av utprovningar av såväl enstaka uppgifter som mindre och större grupper av uppgifter,
- resultat från och analys av utprovningar av bedömningsanvisningar,
- resultat från och analys av kravgränssättning och spegling.

Utöver detta genomgick provet också flertalet språkliga och etiska granskningsprocedurer.

3. Provets sammansättning

Det nationella ämnesprovet i religionskunskap för årskurs 9 läsåret var våren 2017 uppdelat på två delprov om vardera 120 minuter och genomfördes den 2 och 4 maj. Provet baserades på ett urval av de förmågor och delar av kunskapskraven som är angivna i kursplanen för religionskunskap. De delar som prövades i provet är markerade med fet stil i tabellen nedan. I tabellen är progressionsuttrycken i kunskapskravets delar utelämnade.

Tabell 1. Förmågor och delar av kunskapskrav i Lgr11: kursplanen för religionskunskap årskurs 9. Fetmarkerade områden prövades i det nationella provet i religionskunskap årskurs 9, läsåret 2016/2017.

Förmåga 1 – 5	Del av kunskapskraven
1. Analysera kristendomen, andra religioner och livsåskådningar samt olika tolkningar och bruk inom dessa.	Eleven har ... kunskaper om kristendomen och de andra världsreligionerna och visar det genom att ... centrala tankegångar, urkunder och konkreta religiösa uttryck och handlingar inom religionerna.
	Dessutom för eleven ... resonemang om likheter och skillnader inom och mellan några religioner och andra livsåskådningar.
2. Analysera hur religioner påverkar och påverkas av förhållanden och skeenden i samhället.	Eleven kan utifrån undersökningar om hur religioner kan påverkas av och påverka samhälleliga förhållanden och skeenden beskriva ... samband med ... underbyggda resonemang.

3. Reflektera över livsfrågor och sin egen och andras identitet.	Eleven kan också föra ... resonemang om hur livsfrågor skildras i olika sammanhang och hur identiteter kan formas av religioner och andra livsåskådningar på ett sätt som ...
4. Resonera och argumentera kring moraliska frågeställningar och värderingar utifrån etiska begrepp och modeller.	Eleven kan resonera och argumentera kring moraliska frågeställningar och värderingar genom att föra ... underbyggda resonemang och använda etiska begrepp och modeller på ett ... fungerande sätt.
5. Söka information om religioner och andra livsåskådningar och värdera källornas relevans och trovärdighet.	Eleven kan söka information om religioner och andra livsåskådningar och använder då olika typer av källor på ett ... fungerande sätt samt för ... underbyggda resonemang om informationens och källornas trovärdighet och relevans.

Genom att ett urval av delar av kunskapskraven prövades, och inte samtliga delar, gavs eleverna chansen att vid flera tillfällen uppvisa kunskaper inom de delar av kunskapskraven som prövades. Varje enskild del kunde alltså, genom att ett urval gjordes, testas vid fler tillfällen än vad som varit möjligt om samtliga delar av kunskapskraven skulle prövas. I tabellen nedan framgår det att det i provet finns en överblick av uppgifter som prövar de delar av kunskapskraven som kan kopplas till den första förmågan. Anledningen till detta är att det ansetts eftersträvansvärt att tillhandahålla uppgifter som tar sin utgångspunkt i en så stor variation av världsreligioner som möjligt. Om förmågan och delen av kunskapskraven enbart prövas i relation till en eller två världsreligioner riskerar elever som har mindre utvecklade faktakunskaper i just dessa religioner att få en alltför begränsad möjlighet att visa sina kunskaper i relation till förmågan och delen av kunskapskraven i sin helhet. Fler uppgifter ger större möjligheter att pröva delen av kunskapskraven med hjälp av en variation av religioner.

Provet bestod av totalt 23 uppgifter fördelade mellan delprov A (11 uppgifter) och delprov B (12 uppgifter). Formatmässigt utgjordes uppgifterna av en blandning mellan strukturerade (12), semistrukturerade (2) och öppna (9) uppgifter. De olika uppgifterna avsåg antingen att ge belägg för nivå E, nivå E och C eller nivå E, C och A i enlighet med de aktuella delarna av kunskapskraven. Sammanlagt kunde provet ge 58 belägg. I tabellen nedan visas fördelningen av dessa belägg mellan olika förmågor i provet samt nivåerna E, C och A.

Tabell 2. Belägg fördelat på förmågor i det nationella provet i religionskunskap årskurs9, läsåret 2016/2017.

Förmåga 1	Belägg för E: 12	Belägg för C: 10	Belägg för A: 6
Förmåga 3	Belägg för E: 4	Belägg för C: 3	Belägg för A: 3
Förmåga 4	Belägg för E: 4	Belägg för C: 4	Belägg för A: 3
Förmåga 5	Belägg för E: 3	Belägg för C: 3	Belägg för A: 3
	Summa belägg för E: 23	Summa belägg för C: 20	Summa belägg för A: 15

Elevernas provbetyg bestämdes genom en uträkning där hänsyn togs till den totala mängden belägg, antalet belägg på olika nivåer samt hur dessa belägg fördelades mellan de olika förmågorna. Provbetyget blev F om belägg saknades för någon förmåga. För provbetyget E – A krävdes belägg på minst E-nivå för samtliga förmågor. För provbetyget E krävdes belägg enbart på E-nivå. För provbetygen D, C, B och A krävdes därutöver belägg på minst C-nivå. Antalet belägg på C- och A-nivå differentierade sedan mellan dessa

provbetyg (D, C, B, A)

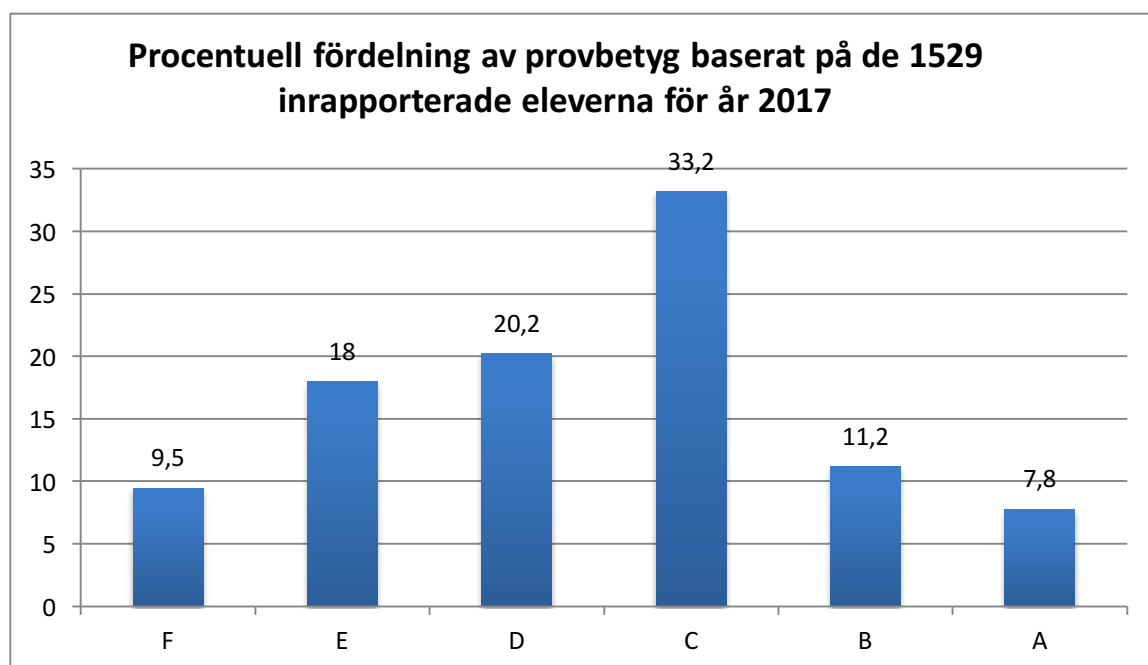
Provet innehöll en rad stödstrukturer i syfte att underlätta för eleverna att förstå hur uppgifterna i provet skulle lösas. Det rörde sig t ex om illustrationer, begrepp att bygga resonemang på samt en figur som påvisade den möjliga nivån E – A vid varje uppgift i provet. För att underlätta för bl a lässvaga elever fanns båda delproven inlästa på en CD-skiva och ett usb.

4. Insamling

Lärare som genomförde något av proven i samhällsorienterande ämnen i årskurs 9 uppmanades att rapportera in provbetygen för samtliga elever till Statistiska centralbyrån (SCB)¹. Därutöver skulle resultaten för de elever som var födda den 6:e, 16:e och 26:e i varje månad rapporteras till en digital databas (www.npso.se/inrapportering17). Denna inmatning gjordes för var och en av provets uppgifter. Elevens provbetyg räknades sedan fram av databasen. Resultaten för 1529 elever rapporterades in på detta sätt, vilka således utgör ett slumpmässigt urval ur gruppen som genomförde proven. Påpekas ska likväl att det inte utgör hela populationen, även om det förefaller rimligt att anta att dessa resultat ger en i stort sett tillförlitlig bild av resultaten på provet som helhet (Figur 1). Nedanstående resultatredovisning bygger på denna inrapportering.

5. Provresultat med kommentarer

5.1 Provbetyg

Figur 1.

Figur 1 visar den fördelning över provbetyg (i procent) som framkommer bland de ovan nämnda 1529

¹ Vid skrivandet av förevarande provrapport är resultaten från inrapporteringen till SCB ännu inte klara.

eleverna. Det enskilt vanligaste provbetyget var C med 33,2 % av eleverna, 7,8 % av eleverna fick provbetyget A och 9,5 % av eleverna fick F på provet. Det genomsnittliga resultatet på 2017 års prov är något lägre än för provet 2016. Detta sett ur perspektiv av fördelning över de tre högsta nivåerna C-A, som 2016 motsvarande 57,5 % av de inrapporterade eleverna medan motsvarande siffra för 2017 är 52,2 %. Detta kan ses som en önskad utveckling då provgruppen de senaste två åren strävat efter att minska andelen elever som befinner sig på nivåerna C-A något. Framför allt har strävan varit att föra över elever från nivå C, till nivå D och E, då C-nivån i provet inte bedömts att helt ligga i linje med nivån för de kunskaper som beskrivs i kunskapskravet för ett C-betyg.

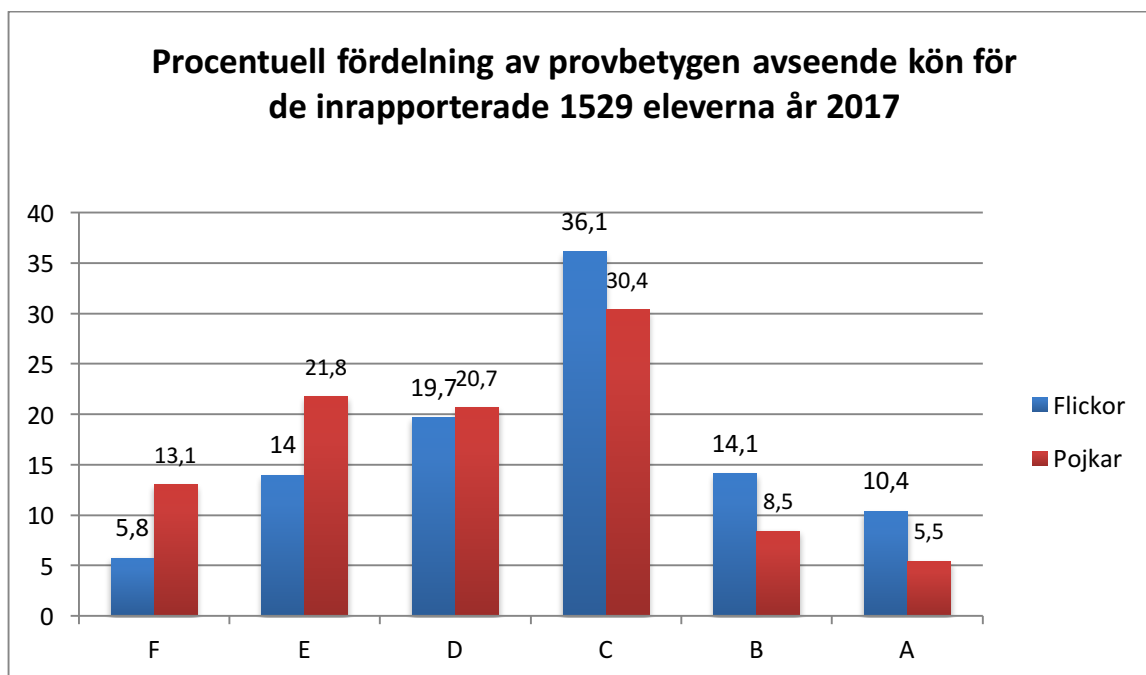
5.2 De ämnesspecifika förmågorna och delarna av kunskapskrav

När de uppgifter som ger belägg på samtliga nivåer E-A och deras genomsnittliga betygsutfall granskas förefaller den förmåga som eleverna lyckats bäst med i 2017 års prov vara förmåga 3 ”Reflektera över livsfrågor och sin egen och andras identitet”, där 53,7 % av eleverna på de aktuella uppgifterna når upp till belägg för minst nivå C. Den förmåga eleverna haft störst problem med förefaller i sin tur vara förmåga 4 ”Resonera och argumentera kring moraliska frågeställningar och värderingar utifrån etiska begrepp och modeller”, där istället där 46,1 % uppnår belägg för minst nivå C. För långtgående slutsatser om elevernas relativa kunskaper i relation till respektive förmåga ska emellertid inte dras utifrån denna typ av jämförelse, bland annat på grund av att antalet uppgifter som förts in i analysen är få. För förmåga 3 och 4 är det endast tre uppgifter som utgör grund och för förmåga 5 är det enbart två. Värt att notera kan hur som helst vara att det i årets prov finns en tämligen jämn resultatbild avseende hur många procent av eleverna som når upp till minst nivå C för respektive förmåga.

I relation till eleverna som gjorde provet 2016 är det inte lämpligt att dra några långtgående generella slutsatser utifrån en direkt jämförelse mellan elevernas prestationer. Detta bl a eftersom i provet 2017 är förmågorna operationaliserade i andra uppgifter med delvis annorlunda innehåll än för provet 2016. Fyra uppgifter som kan ge belägg för betyget E-A finns emellertid med i båda proven. Om dessa granskas genom att beräkna genomsnittligt betygsutfall är skillnaden i prestation, mellan eleverna som gjorde provet år 2016 och 2017, relativt liten. Även denna typ av resultatmönster bör dock tolkas med yttersta försiktighet, då antalet uppgifter är få och de aktuella uppgifterna är öppna och riskerar rymma ett visst mått av lärarsubjektivitet i bedömningen.

5.3 Resultat i relation till kön och svenska som andraspråk

Vid en jämförelse mellan flickors och pojkars resultat på provet framkommer att flickorna över lag, precis som förra året och som tidigare i de andra SO-proven, har uppnått ett högre resultat än pojkarna. Som synes i figuren nedan har flickorna i högre grad än pojkarna betygen A, B och C på provet medan pojkarna i större utsträckning än flickorna har betygen D, E och F utifrån de inrapporterade 1529 eleverna.

Figur 2.

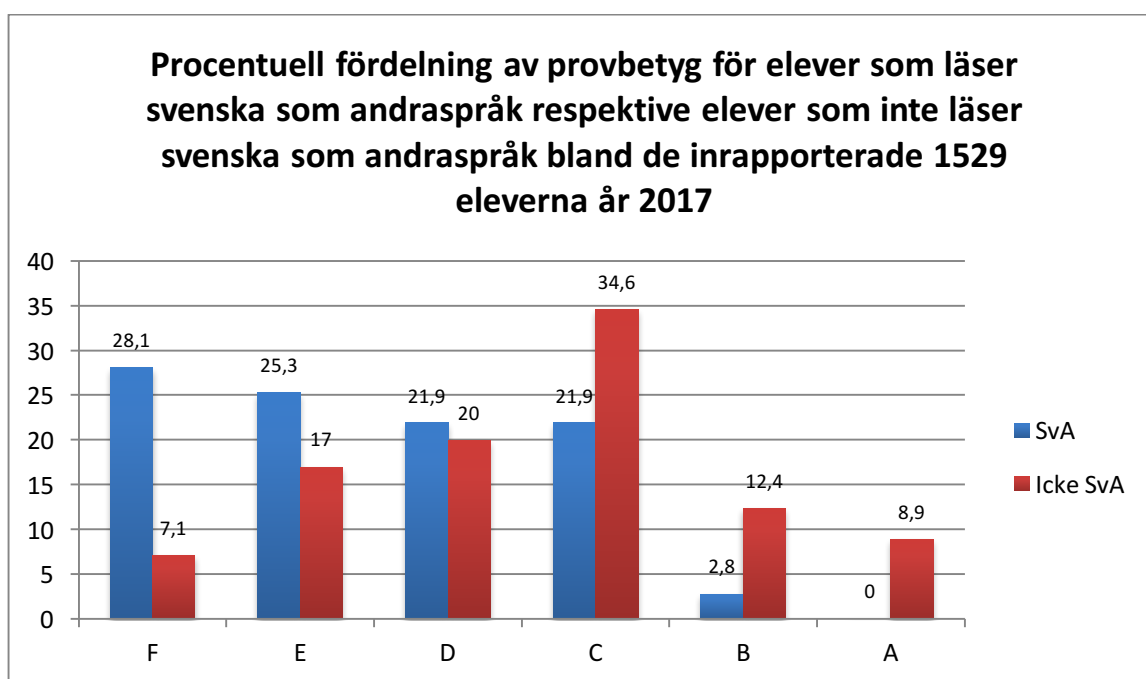
Utifrån de inrapporterade 1529 eleverna har analyser också gjorts för att se om provet innehåller uppgifter som i förhållande till det generella mönstret gynnar flickor respektive pojkar. 9 av 23 uppgifter ger sådana indikationer. I fyra av fallen är det flickor som gynnas svagt. I fem av fallen är det pojkar som gynnas svagt.

Om en närmare analys gör av vilken typ av uppgifter som svagt gynnar flickor respektive svagt gynnar pojkar kan en möjlig tendens ses i att tre av de fyra uppgifter som gynnar flickor är av öppen karaktär medan fyra av fem uppgifter som gynnar pojkar är av sluten karaktär. Flickor synes utifrån detta möjligen gynnas av uppgifter som kräver en skrivinsats medan pojkar gynnas av uppgifter där det handlar om att välja mellan låsta svarsalternativ. Jämfört med 2016 har också de uppgifter som svagt gynnar något av könen ökat något. Det är en utveckling som provgruppen avser att hålla under uppsikt framöver. En än större andel uppgifter med könsbias är inte eftersträvansvärt. Något som emellertid får ses som en förtjänst för provet är att den eventuella skevhet som skulle kunna uppstå till följd av att vissa uppgifter gynnar det ena eller andra könet rimligt nivelleras genom att antalet uppgifter som gynnar pojkar respektive flickor är nära nog detsamma. I relation till att flickor överlag presterar bättre än pojkar kan det även vara en förtjänst att det finns fler uppgifter som svagt gynnar pojkar, d v s provet i sig ger ingen tydlig fördel till flickor. Det ska i sammanhanget även framhållas att merparten (14 av 23) av uppgifterna i provet var neutrala med utgångspunkt tagen i det generella resultatmönstret för flickor och pojkar.

Utifrån de inrapporterade 1529 eleverna har även provresultatet analyserats med avseende på skillnader mellan elever som läser svenska som andraspråk (SvA) och elever som inte läser svenska som andraspråk. Eftersom jämförelsevis få elever har uppgivits läsa svenska som andraspråk (178) bör resultatet av denna analys tolkas med stor försiktighet.

Som synes i figuren nedan uppvisar, vid en jämförelse, SvA-eleverna ett över lag betydligt lägre provresultat

än icke-SvA-elever. Detta är ett mönster som varit återkommande när provet 2017 jämförs med tidigare års prov. Om provet 2017 direkt jämförs med provet från 2016 är det en förskjutning i negativ riktning för SvA-eleverna. Detta t ex om andelen SvA-elever som nått provbetygen C-A 2017 (24,7 %) jämförs med de SvA-elever som nådde provbetygen C-A 2016 (31,4 %). Om jämförelsen utökas till 2015 håller den negativa trenden i sig, då de SvA-elever som nådde provbetygen C-A 2015 var 40,3 %. Om jämförelsen utökas till provet 2014 byts dock den negativa trenden, eftersom det 2014 var 25% bland inrapporterade SvA-elever nådde provbetyget C-A, d v s samma andel som i år. Om dessa fluktuationer mellan åren har att göra med representativiteten i urvalet eller med provens konstruktion eller något ytterligare är svårt att uttala sig om i dagsläget. Något som talar för att provens konstruktion inte har en helt avgörande inverkan är dock att det finns fler uppgifter i provet som gynnar SvA-elever och två uppgifter som gynnar denna grupp starkt, i relation till icke-SvA (se nedan för detaljer).

Figur 3.

Också när det gäller SvA-elever kontra icke-SvA-elever har analyser gjorts för att se om provet innehåller specifika uppgifter som i förhållande till det generella mönstret gynnar/missgynnar elever med svenska som andraspråk i förhållande till elever som läser svenska. Totalt har tio sådana uppgifter identifierats. Sex av dessa gynnar SvA-elever, varav fyra gynnar svagt och två starkt. Fyra av dessa gynnar svagt icke-SvA-elever. Om de uppgifterna granskas närmare framträder ett mönster som återkommit under flera år. SvA-elever gynnas av strukturerade uppgifter om världsreligionerna, företrädevis judendom, kristendom och islam medan icke-SvA-elever möjligen gynnas av öppna uppgifter om källkritik. Hur detta ska tolkas eller hanteras är inte helt enkelt. Om de två uppgifter som gynnar SvA-elever starkt tas som exempel handlar dessa om islam och judendomen. Förvisso kan man hävda att varje prov bör undvika att gynna någon undergrupp starkt, samtidigt kan uppgifterna sägas ligga nära religionskunskapsämnets verkliga kärna. Det handlar inte om perifera eller exceptionella kunskapsområden, utan behandlar tämligen grundläggande kunskaper om två av

de stora världsreligionerna som ligger mycket nära och har stora delar av det religiösa och kulturella arvet gemensamt med den religion som traditionellt sett varit dominerande i Sverige. Det vill säga, om SvA-eleverna uppvisar bättre kunskaper här, än vad de gör i relation till provet som helhet, kanske det är legitimt. De är helt enkelt bättre på detta centrala kunskapsområde. Oavsett detta arbetar provgruppen vidare med fortsatta analyser av vilken typ av uppgifter, vilket innehåll, vilka förmågor etc som gynnar SvA respektive icke-SvA. En ambition bör i detta sammanhang också vara att se till att inte öka antalet uppgifter som gynnar någon av grupperna SvA och icke-SvA. 2016 var det åtta sådana uppgifter och 2017 hade dessa ökat med två till tio.

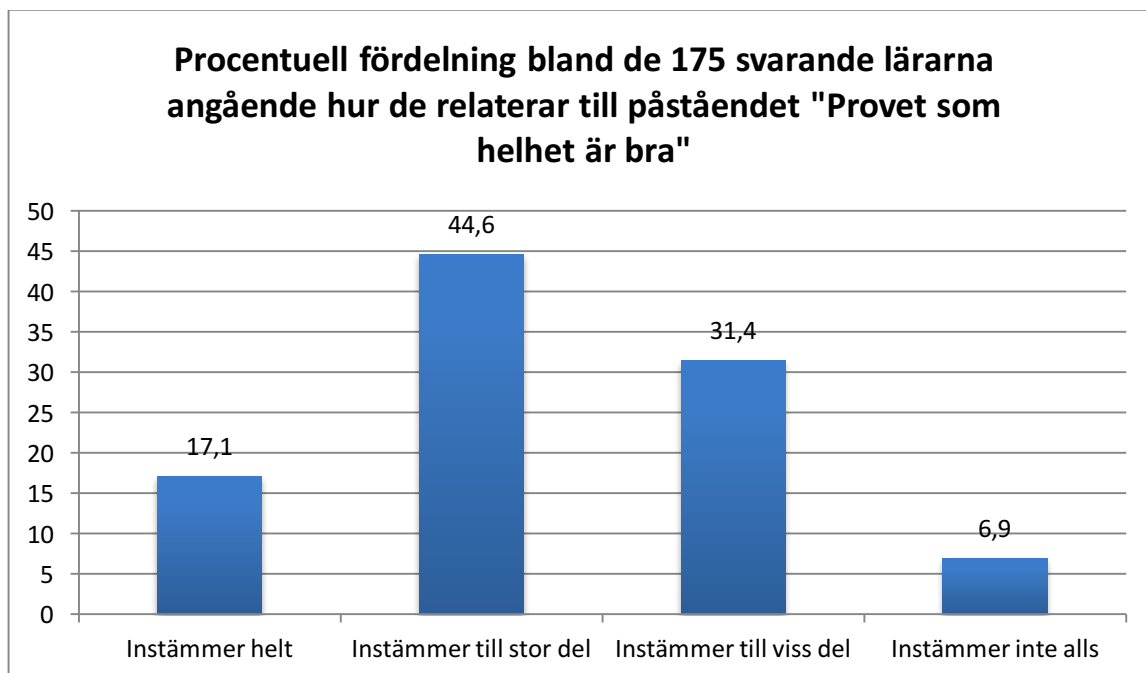
5.4 Provet konsistens

Provet inre konsistens kan mätas genom Cronbach Alpha. Detta mått innebär att det ska finnas en överensstämmelse mellan olika elevers lösningsfrekvens för olika uppgifter. Elever som löser uppgifter på en högre nivå ska genomgående lösa den typen av uppgifter på samma nivå. Omvänt ska elever som löser uppgifter på en lägre nivå genomgående lösa uppgifter på denna nivå. Måttet anger att uppgifterna i högre eller lägre grad mäter samma förmågor. I 2017 års prov var alfavärdet 0,927. 0,927 kan anses vara ett bra värde på ett provs inre konsistens och ligger i nivå med de senaste årens prov i religionskunskap.

6. Enkätresultat med kommentarer

I lärarinformationen ombads lärarna att fylla i en digital enkät som ett led i uppföljningen av provet. Ifyllandet av enkäten var år 2017 precis som 2016 frivilligt och antalet svarade var 175. I jämförelse med när enkäten var obligatorisk (fram till 2015) är detta en tydlig nedgång i svarsfrekvens. Innan obligatoriet togs bort låg antalet svarande på dryga 400. Resultaten i enkäten 2017 måste på grund av den låga svarsfrekvensen tas med yttersta försiktighet. Till detta kommer att lärarenkäten i år även genomgått en tämligen stor omarbetning initierad och hög grad bestämd av Skolverket. Vissa frågor som funnits med länge men är ställda på ett annat sätt och har andra svarsalternativ än tidigare, andra frågor har tillkommit medan andra utgått. Sammantaget gör det en jämförelse med tidigare år svår.

Som synes i figuren nedan ansåg flertalet av dessa 175 lärare, eller 61,7 %, att de instämmer helt eller instämmer till stor del med påståendet "Provet som helhet är bra". Detta är en fråga som inte funnits med tidigare varken formuleringsmässigt när det gäller själva påståendet eller avseende svarsalternativen. Tidigare, fram till 2016, fanns en fråga som handlade om hur lärarna uppfattade provet som helhet med svarsalternativen "bra", "ganska bra", "ganska dåligt" och "dåligt". 2016 svarade 85,6% av de 153 lärare som besvarade enkäten att de antingen uppfattade provet som "bra, eller "ganska bra". Det skulle möjligen kunna tolkas som att något färre lärare upplevt årets prov som tillfyllt, men några sådana slutsatser är de facto inte möjliga att dra, dels eftersom vi inte vet något om relationen mellan dessa båda sätt att försöka få reda på ungefär samma sak, dels på grund av att svarsfrekvensen är så pass låg.

Figur 4.

När det gäller resultatmönstret för provets omfattning är det att jämföra med tidigare år, d v s ungefär hälften-hälften mellan de som menar att provet var alltför omfattande och de som anser att det var lagom omfattande. 54 % menade dessutom att skrivtiden om 2 x 120 minuter var lagom och 43 % ansåg att den var för kort. Jämfört med förra året (70 % lagom, 27 % för kort) är detta en försämring, och en återgång mot tidigare års resultat. 76 % av de svarande lärarna menar att resultatet på provet för flertalet elever låg i linje med elevernas prestationer under läsåret. Jämfört med de senaste åren är detta en minskning (2016, 90%, 2015, 80%). 74 % av de svarande lärarna menar vidare att bedömningsanvisningarna gav ett bra eller tillräckligt stöd. Detta är en försämring i relation till förra året och ligger nära resultatet från 2014 (75%). Det bör dock än en gång understrykas att siffrorna måste tas med ett extra mått av försiktighet och att fluktuationer i resultaten likväl som att vara utslag av egentliga åsiktsförskjutningar, kan hänföras till bristfällighet i urval bland svarande lärare och förändringar av enkäten.

7. Avslutning

Några viktiga slutsatser för 2017 års nationella prov i religionskunskap årskurs 9 är att:

- lärarenkäten bör snarast möjligt åter göras obligatorisk för att på så vis möjliggöra en bättre bas för provutveckling.
- lärarenkäten behöver vara konstant över åren så att adekvata komparationer mellan år blir möjliga.
- det bör ske en fortsatt och stärkt analys kring vilka uppgifter som gynnar SvA respektive icke-SvA, särskilt inriktat på de uppgifter som gynnat någon av grupperna starkt.
- det bör ske en fortsatt och stärkt analys i syfte att minska, eller åtminstone inte öka, andelen uppgifter som gynnar olika undergrupper.
- de här diskuterade resultaten från provet år 2017, avviker inte avsevärt från proven 2014, 2015 och 2016. Dock ska det påpekas att ett arbete från provgruppen med att minska andelen elever som erhåller C-nivå, till förmån för att fler elever erhåller E- eller D-nivå, verkat ha gett avsett resultat.